

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ФОРМУВАННЯ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

УДК 94 (477) “1922/1939”

Ю.М. Візів

Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славистичного університету

РОЗВИТОК ГАЛИЦЬКИХ МЕТОДИК ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЛАСТОВИХ КУРЕННЯХ НА ВОЛИНІ (20-30-ті роки ХХ ст.)

© Візів Ю.М., 2006

Обґрунтовано форми і методи військово-патріотичного виховання в пластових осередках на Волині.

Considerable attention was applied to the description physical education, military preparation in the Plast organizations on Volyn.

Пластове життя української молоді на Волині базувалося на системі ідеологічних, моральних і програмно-методичних засад, напрацьованих в Галичині і пристосованих до місцевих особливостей. У практичній площині це здійснювалося через різноманітні форми і напрямки фізичної підготовки, практичного пластування (мандрівництва і таборівництва), культурно-освітньої роботи, громадсько-політичної діяльності. У сукупності усе забезпечувало якісний процес формування ідеалу пластуна, якому були притаманні загальнолюдські цінності та високе почуття патріотизму.

Проблему пластового способу життя до певної міри висвітлено в українській історіографії. Дещо про неї згадують дослідники Б. Савчук [1], О. Демян'юк [2], В. Окаринський [3], О. Зарицька [4], Я. Луцький [5], В. Мороз [6]. Що ж стосується становлення системи тілесного і військово-патріотичного виховання на Волині, збагачення та пристосування галицьких методик до місцевих особливостей розвитку, то вони фактично не досліджені.

У статті уперше зроблено спробу на основі архівних матеріалів, мемуарів, тогочасної періодики проаналізувати систему військово-патріотичної підготовки в Пласті та її значення для розвитку національного розвитку Волині.

Пластове життя було наповнене фізичним вихованням молоді, прищепленням їй основ гігієни, загартуванням. Головний отаман УПУ Северин Левицький у зверненні до всіх юнацьких куренів закликав: “Бережіть і удосконалюйте своє фізичне “Я”. Пластун – це поняття сильної одиниці, не кволої” [7, арк. 53–53 зв.]. Загартування розглядалося як підготовка учасників руху до змін фізичних факторів довкілля, до умов, пов'язаних з особливостями військової служби і виконанням бойових завдань.

Фізичними вправами пластуни і пластунки займалися кожної неділі та на свята. Вони збиралися на лісових галявинах, пасовиськах, міських стадіонах, просвітянських майданах, у спортзалах. Кількість учасників коливалася від 5–10 – до 50. Чоловічі і жіночі гуртки вправлялися окремо. Після заборони організації пластуни перейшли на конспіративні методи роботи. Наприклад, рівненська молодь щоразу займалася в іншому місці. Найчастіше це були околиці с. Озеряни Дубенського повіту, м. Здолбунів тощо. Добиралися до місця призначення невеликими групами та різними шляхами [8, арк. 14].

Години фізичного виховання проводили пластові наставники: у Ковелі – секретар “Просвіти” Микола Муравець та колишній офіцер російської армії Адам Калюжний [9, арк. 1]. У селі Вельгора

Бугринської гміни з пластунами займався студент Львівської духовної семінарії Іван Ворошук [10, арк. 14]. У Кременці молоддю керував Іван Гібський [11, арк. 8–8 зв.]. Він писав своєму другові А. Демчуку: “... Був дуже зайнятий. ...неможливо відірватися, як прийде яесь свято то віддихаю до обіду, а потім іду на заняття, ... у Кременецькім українськім Пласті” [12, арк. 30]. У Межиричах, де був сильний дівчачий гурток, фізичним вишколом займалися сестри Ольга і Надія Пелех [13, арк. 166].

Фізична підготовка передбачала руханку (гімнастику), пластову муштру, рухливі ігри. Гімнастичні вправи голіруч та з пластовими палицями сприяли загальному зміцненню організму. Кожен пластун мав свою палицю, яка була універсальним зряддям. Її виготовляли з легкого дерева, вона відповідала зросту власника. В теплу пору року пластуни на гімнастику одягалися легко, якщо хтось мав важке взуття, то дозволялося вправлятися босоніж. Кожну вправу спочатку виконував руховик (інструктор), на спеціально відведеному йому підвищенні, лише потім увесь гурт починав синхронно робити те саме. При цьому було бажано рахувати або ж цитувати фразу з пластової пісні чи прислів'я по складах, що значно полегшувало запам'ятовування послідовності вправ та виробляло один темп. Взимку молодь займалася по оселях чи просвітянських спортзалах. С. Левицький рекомендував: “Під час довгих зимових вечорів знайдіть кілька хвилин, щоб посвятити його спільній руханці” [14, арк. 53–53 зв.]. Гімнастичні вправи також використовували для розминки перед пластовим вишколом.

Військовий вишкіл у систему виховання молоді в організації ввів ще засновник світового скаутингу офіцер Байден Пауелл. Він надав товариству напіввійськового характеру і створив “школярське військо”. Пласт в умовах бездержавної України став тією патріотично-налаштованою організацією, яка поставила собі за завдання виховати майбутніх військових старшин. Пластун В. Максимець пригадував про відчуття захопленості у молоді їх роллю як війська. Так, на початку 20-х років, під час мандрівки по Волині, в одному з сіл вони зустріли бабусю, яка запитала: “А що то за військо у таких коротких штанах?”. На що пластуни напівжартома відповіли: “Ми українське військо. А річ не в штанах. Ми маршируємо в широкий світ; переправляємося через ріки і моря, тому носимо короткі штани, щоб їх не замочити” [15, с. 80–81].

Волинські пластуни уже на перших сходах починали опановувати тонкощі військового мистецтва. Пластовий вишкіл здійснювали у кількох напрямках, а саме: польова служба, впоряд, стрілецький вишкіл, санітарія. На початку існування Пласту, з мотивів безпеки, оскільки основну масу учасників становили неповнолітні, з вишколу було вилучено стрілецьку (вогнепальну) підготовку. Проте наприкінці 20-х років, із поширенням радикальних настроїв Організації Українських Націоналістів ситуація змінилася. Тоді пластуни опанували для себе і це вміння.

Польова служба полягала у вивченні тактичних правил ведення поєдинку і бою під час наступу та оборони [16, арк. 310; 17, арк. 5]. Ці вміння були продемонстровані зокрема на Олександрійському з'їзді в серпні 1927 року. Пластунів і пластунок розділили на дві рівні групи. Вони отримали наказ “В атаку!”. Молодь з вигуками “ура” розпочала бій. Подібна імпровізація ведення військових дій повторювалася кілька разів [18, арк. 291].

На заняттях пластова молодь засвоювала правила несення вартової служби, вчилася копати окопи, вести з них бойові дії, опановувала правила розбивки табору та хитрощі маскуваня. До польової служби входили марші [19, арк. 117; 20, арк. 1] і маршова дисципліна [21, арк. 2–3]. Знання з маршируваня пластунам були необхідні і для практичного застосуваня, на мандрівках, для участі у святкових процесіях, ходах, охороні українських послів при польському сеймі, тоді правильно вишикувані, рівні ряди струнких пластунів вигідно вирізнялися у натовпі.

Впоряд складався зі стройових прийомів і вправ без палиць та з муляжами зброї, перешикувань, ходьби і бігу строем, розворотів, збірок, рівнянь, формуваня колон, вправлянь розімкненим (вільним) строем. З цією метою волинські пластуни, як методичні рекомендації використовували “Життя у Пласті” О. Тисовського [22] та “Історію і теорію руханки” П. Франка [23]. Займалися також і за спеціальним посібником “Пластовий впоряд”, який відредагував пластун-розвідник В. Масюк, взявши за основу впоряд “Сокола-Батька” та рукопис показових прав, проведених скавтмайстром професором І.Чмолюю на обласному таборі в Галичині у 1926 році [24, с. 1–15]. Важливим моментом впоряду були вправи з палицями [25, арк. 31; 26, арк. 8] та

дерев'яними муляжами ручних гранат [27, арк. 9]. На заняттях інструктори не забували і про використання методу Великої гри. Особливо популярною серед юнацтва була гра “Партизанка”, яка розвивала влучність, витривалість та слух [28, арк. 8–8 зв, 47].

Стрілецький вишкіл розпочинався з вивчення правил безпеки при користуванні зброєю. Завдання цієї частини вишколу полягало у тому, щоб навчити пластунів користуватися зброєю під час стрільня і після, дотримуватись правил вогневої дисципліни вдень та вночі. Ці знання молодь отримувала переважно уже після заборони Пласту від членів Української Військової Організації, а з 1929 року – Організації Українських Націоналістів.

Вивчали підлітки і санітарію. Мінімум необхідних знань друкувався у кишенькових календариках “Скоб”. Пластуни повинні були вміти надавати першу допомогу у разі відмороження, укусів комах і тварин, переломів та вивихів, втрати свідомості, кровотіч, ураження громом, електрострумом тощо. Від молоді вимагалися знання складових аптечки, яких було близько тридцяти, та вміння ними користуватися [29, с. 64–71, 84–86]. Після заборони Пласту в 1928 році учасники пластового руху продовжували займатися пластовим вишколом, проте уже в нічний час [30, арк. 5].

Здоров'я і тілесну силу плекали не тільки через руханку і впоряд, вагоме значення відводилося також популяризації спорту. Згідно з пластовим законом були розроблені спеціальні заповіді спортсмена-пластуна. Вони закликали “повністю віддатися спортам”. Кожен повинен був зважати на те, що “1). Спортсмен вправляє спорт лише із-за користей, які з нього випливають, а не тільки для виграшу; 2). Є скромний, коли побідить, погідний, коли програє; 3). Є лицарський упроти побідженого противника; 4). Приймає рішення судді все в дійснім дусі; 5). Не є егоїстою, але є все готов допомогти другим в спортивім вихованню” [31, с. 47].

Спортсмен-пластун заводив спеціальну картку обліку легкоатлетичних досягнень, де відмічав число і власний результат. Збирав у пластовій літературі матеріали про нові досягнення спортивного світу [32, с. 42–43, 46–47]. Отже, пластуни весь час могли порівнювати свої результати і орієнтуватися на світові, що значно активізувало процес самовиховання у спорті.

На Волині пластуни грали у футбол, займалися різними видами легкої атлетики (стрибки у висоту і довжину, метання, біг на різні дистанції), плаванням [33, арк. 66; 34, арк. 1; 35], влаштовували перегони на човнах [36, арк. 5], взимку організовували змагання на лижах та ковзанах. Северин Левицький, наголошуючи на необхідності займатися фізичним вихованням цілий рік, звертався до пластунів зі словами: “Не відтягайтесь від зимового спорту, купуйте санчата. Зимові спорти серед нашої суспільності ще не мають повного горожанства. Пластуни, ви мусите вибороти це право” [37, арк. 53–53 зв.].

Спортивні змагання були обов'язковим елементом під час проведення пластових сходин, зустрічей, з'їздів, таборів. Так, у спільних змаганнях волинських і галицьких пластунів, що проходили в олександрійських лісах у 1927 році, у бігові на дистанції 100 метрів серед хлопців переміг провідник гуртка “Болотяні чорти” з Олександрії Теодосій Довгалюк, а на 60-метровці перемогу здобула учасниця куреня при Рівненській українській приватній гімназії Антоніна Горохович [38, арк. 49]. Ці здобутки не тільки продемонстрували Верховній Пластовій команді високий рівень розвитку фізичного виховання на Волині, але й спонукали молодь на нові спортивні досягнення.

Свої вміння у гімнастиці, пластовому вишколі та спорті пластуни демонстрували на спеціальних пописах (привселюдний виступ). Вперше з таким пописом волинський Пласт виступив на Олександрійському з'їзді. Програму масової руханки розпочали півтора сотні волинських і галицьких пластунів на чолі зі зв'язковим Степаном Семенюком. Показове заняття з гімнастики представила молодь місцевого куреня ім. Івана Богуна на чолі з Павлом Гаврилюком. Окремо виступили пластунки Межиріч [39, арк. 117; 40]. Після попису, згідно з виявленими нами поліцейськими донесеннями, у народі почали говорити так: “Якби поляки побачили це наше військо, то їм би жовч луснула” [41, арк. 291–292].

У системі пластового виховання важливе місце посідало активне пластування (мандрівництво і таборування). Воно створювало усі необхідні умови для фізичного гарту, військового вишколу, поглиблювало почуття зв'язку зі своїм народом, підтверджувало його цілісність, соборність.

Пластові односторонні мандрівки (прогульки) проводилися з перших днів заснування осередку. Їхні маршрути пролягали у найближчі ліси і села. Здійснювалися вони майже кожної неділі та у свята [42, арк. 9]. Перша екскурсія волинських пластунів відбулася влітку 1923 року. Молодь села Вельгора Бугринської гміни Рівненського повіту на чолі з інструктором Марією Словецькою здійснила похід з ночівкою та екскурсією на Бабинський цукровий завод. Тут вони оглянули заводські приміщення, склади та познайомилися з технологією виготовлення цукру [43, арк.14]. Подібну діяльність проводили й інші пластові осередки. Так кременецькі пластуни на чолі з Іваном Гібським протягом травня-червня 1925 року провели екскурсії до обсерваційної вежі, а також побували на горах Воловиці та Грабовського [44, арк. 10, 69]. Почаївська пластова молодь здійснила кілька мандрівок на гору Камінчик та дослідила місцеві каменоломні [45, арк. 61 зв.–62 зв.]. Олександрійські пластуни проклали свої маршрути через ліси і ріки до м. Рівне, с. Межиричі, с. Тучин, с. Милостов, с. Клевань Рівненського повіту [46, с. 37], луцькі – освоювали заборольські ліси та околиці міста [47, арк. 12; 48, с. 127].

З часом були напрацьовані та видані методично-туристичні посібники, матеріали яких визначали усі деталі проведення різних екскурсій, мандрівок, походів, прогульок [49] і навіть містили рекомендації з будівництва човнів [50]. Згідно з вимогами, швидкість руху колони пластунів становила 20–25 км. на день, темп мав бути рівномірним, а періодичність відпочинку не допускала перевтоми [51, с. 151]. Кожен туристичний маршрут розробляли організатори з урахуванням сходу і заходу сонця, точний час подавали у щорічних пластових календариках [52, с. 3–33]. Провідники обов'язково роз'яснювали яким має бути одяг, на скільки днів брати харчів і навіть скільки повинен важити рюкзак (наплічник), відповідно до віку учасника походу.

Більшість волинських пластунів на час мандрівництва були забезпечені компасами [53, арк. 41 зв.], рюкзакми, палатками [54, арк. 61–75], картами [55, арк. 32], а хлоп'ячий курінь Володимир-Волинського мав навіть свій човен [56, арк. 61–75]. Очевидці згадують, як пластуни куреня Рівненської української гімназії, маршрут яких пролягав через Межиричі та Самостріли Рівненського повіту, пройшли селами маршем в уніформах і з відзнаками [57, арк. 166–177].

Волиняни брали участь і у мандрівках, організованих їх галицькими колегами. Підготовкою однієї з них улітку 1926 року займалися галичанин Осип Бойчук та віце-президент кременецької “Просвіти” Семен Жук. За дорученням Верховної Пластової Команди вони розробили маршрут подорожі, який пролягав через Золочів – Черницю – Підкамінь – Почаїв – Кременець – Радивилів – Підлісся – Золочів [58, арк. 65]. Учасник походу галичанин старший пластун Отар згадував: “У Почаєві ми оглянули все, що було можна, а потому відбули стрічу з тамтейшими пластунами, з якими перебули при ватрі дуже милі хвилини (ми таборили і варили їсти в лісі). Приємно вражає при стрічі з волиняками непримущеність і свобода у відношенні до других, чого треба би й нам навчитися... з Почаєва в Кременець ми пройшли за один день. По дорозі купалися в річці Іква. В Кременці оглянули гору королеви Бони, руїни та місто. Тут же стрінулися зі сенатором М. Черкавським, з яким мали нагоду поговорити про Пласт та його переслідування на Волині...” [59, с. 5–6]. Мета таких мандрівок полягала у ламанні насильно нав'язаного польською адміністрацією “сокальського кордону”, здійсненні краєзнавчої, етнографічної роботи, пізнанні психології народу іншого регіону.

Волинські пластуни, використовуючи спеціальну літературу та власний досвід мандрівництва, також поступово переходять до проведення кількадечних походів. Так двадцять пластунів із Володимира-Волинського, під керівництвом А.Річинського, в липні 1929 року провели піші мандрівки до Козацьких могил під Берестечком і Почаївської лаври [60, арк. 87]. У тому ж році на Козацьких могилах побувала і почаївська пластова молодь [61, арк. 60–60 зв.].

Безумовно кожна така подорож мала виховний характер. Хлопці і дівчата приділяли увагу тереновим вправам, а саме вправам на стеження, читання слідів, орієнтування на місцевості; звуковій та знаковій сигналізації, до якої були включені такі позначення, як “ворог”, “ми вимик-

нули ворога”, “добрий сховок” та інші [62, с. 93–95]. Молодь обов’язково вивчала азбуку Морзе, спеціально розширену і пристосовану галицьким скавтмайстром Поліхою для використання уладами українського Пласту. Вона передбачала шифрування за допомогою літер, цифр, прапорців, звуків та світла [63, с. 19–22], що дозволяло швидко і точно передавати потрібну інформацію. Учасники пластових походів на практиці вчилися картографії. Вони працювали з російськими, австрійськими і польськими картами, вивчали правила прокладання маршрутів, картографічні позначення. Такі знання повинні були прищепити вміння і виробити навички для самостійного складання детальних карт своїх регіонів.

Пластуни опановували мистецтво в’язання вузлів, яких було дванадцять: звичайний, ткацький, мандрівницький, купецький, рибальський, моряцький, мандрівний тощо [64, с. 58–59]. Програми походів також обов’язково включали різноманітні ігри. Під час перепочинку та при вечірній ватрі велися розмови про історико-географічні умови та особливості використання у сільському господарстві земель, якими проходив маршрут.

Варто зазначити, що система мандрівництва була спрямована на прищеплення пластовій молоді вмінь планувати, організовувати, співпрацювати та улагоджувати конфлікти в колективі, цікаво і корисно проводити мандрівки та екскурсії. Пластуни також вчилися виживати в складних природних умовах влітку і взимку, швидко зорієнтуватися, передбачати небезпеку, розбивати табір, запалювати вогнище, готувати їжу. Така діяльність давала практичну можливість призвичаїтися до похідних умов життя та досконально вивчити місцевість, а це готувало юнацтво до майбутніх визвольних змагань.

Мандрівництво стало основою для таборування. Прогулянки та екскурсії були підготовчим етапом до життя в таборах, які фізично і морально загартували молодь, займалися вишколом. Арсен Річинський називав табори “мініатюрними пластовими державами” [65, с. 21]. Один з постійних учасників пластових таборів на псевдо Ге-ка пригадував: “Я не стрінув нікого між відвідувачами наших пластових таборів на Соколі і Підлютім, хто би не був захоплений ними” [66]. Галичанин В.Вербенець писав: “Ціла природа там дбає, щоби нашу молодь вилічити зі шкід, набутих наслідком негігієнічного життя по містах” [67].

Табори здебільшого проводили влітку. Кожна зміна тривала місяць-півтора, і передбачала участь не більше 50 пластунів чи пластунок. Існувало кілька видів таборів відповідно до організаційної розбудови, віку, статі, характеру, місця проведення і мети. Так, табори були сталі і мандрівні, останні ще поділялися на морські (водні) та піші. Назва “морські табори” окреслювала завдання – проведення більшої частини таборових занять на воді. Ідейно вона пов’язувала Пласт з українським Чорним морем [68]. Водні табори також проходили ріками та озерами Волині і Полісся, а саме Бугом, Лугою, Орешкою, Полонкою, Стиром, Мухівцем та іншими [69, арк. 14–16; 70, арк. 57; 71, арк. 11–28; 72, арк. 53–60].

Відповідно до організаційної структури табори були обласними, окружними та курінними. Особливістю обласних таборів була участь представників усіх пластових осередків Галичини, Волині, Буковини, Закарпаття та української діаспори. Вони відбулися у Сокольських горах – Маківці, Підгорцях, Бубниці, Корчині; у Горганах – Підлютому, Соколі, Кам’янци та Острияніні; Чорногорі – Ворохті, Космачі, Пістині, а також біля Лисоні. Загалом в обласних таборах за нашими підрахунками протягом 1926–1930 рр. побувало близько вісімдесяти пластунів-волинян. На Волині окружне та курінне таборівництво мало характер мандрівництва.

Табори були чоловічі, жіночі та мішані. Також відповідно до віку та рівня підготовки учасників і поділялися на новацькі, юнацькі (піонерські) та інструкторські. Робота в новацьких таборах загартувала найменших учасників пластового руху та залучала їх до практичного пластування. Перший табір відбувся влітку 1926 року під керівництвом професора Михайла Іваненка з Дрогобича [73, с. 13–14]. Ці табори проходили в Корчині, Підлютому та Монастирі, їх учасниками були і волинські пластуни. Навіть у 1929 році, незважаючи на заборону Пласту на Волині, шість луцьких новаків відбули повний курс таборування в околицях Підлютого, а двоє новачок брали участь у водному таборі в Монастирі над Дністром [74, арк. 1; 75, арк. 22].

Наступний тип – юнацькі табори, залежно від специфіки діяльності розбивався на підвиди, затверджені Верховною пластовою командою. Перший вид мав характер спортивного таборування. Він сприяв фізичному вихованню, зацікавленості мандрівництвом і був покликаний дати “азбуку таборового життя”.

Другий вид дбав за закріплення таборових уміностей на практиці, виховання внутрішньої самодисциплінованості та ініціативності при самостійному виконанні завдань. Це були табори вузької спеціалізації. Так у різний час працювали кооперативні, водні та селотабори [76, арк. 24–25].

Згідно з виявленими нами документами, вперше Волинь була представлена на обласному пластовому таборі на Прикарпатті у липні – серпні 1926 року. Його відвідали пластуни віком 16–19 років з м. Рівне, с. Межиричі Рівненського повіту, м. Радивилів Дубенського повіту, м. Володимир-Волинський, м. Ковель [77, арк. 58; 78]. Під час наступних літніх канікул у Карпатах уже таборували почайвський курінь на чолі з Миколою Мостенчуком [79, арк. 60–60 зв.]. Влітку 1928 року на горі Сокіл та у с. Підлюте відпочивали старші пластуни віком 20–29 років. Серед них такі активісти пластового руху, як Ольга Процюк, Тамара Краєвська з Володимира-Волинського [80, арк. 3], Павло Гонтар, Степан Ворнік з Рівного [81, арк. 2–3] та інші. Учасником табору в Підлютому, на запрошення Верховної пластової команди, був і голова Рівненської окружної пластової команди Степан Семенюк [82, арк. 3], саме тоді він заприятелював з присутніми тут німецькими пластунами [83, арк. 2–3]. Це знайомство комендант використав для поглиблення співпраці, розширення кола відносин та інтересів волинських пластунів.

Під час сезону таборувань 1929 року значно зросла кількість волинян. Для порівняння, якщо протягом 1926–1928 рр. на галицькі табори з Волині загалом виїздило близько 30 пластунів, то лише в червні-серпні 1929 року табори відвідали понад 50 представників волинської пластової молоді. Серед них були: 10 пластунів Луцького повіту зі своїми виховниками Іваном Скопюком, Борисом Баховим та Григорієм Василюком, 30 хлопців і дівчат з Володимир-Волинського повіту, яких очолили комендант місцевої Пластової команди Арсен Річинський та постійні учасниці таборового життя Ольга Процюк, Тамара Краєвська [84, арк. 1; 85, арк. 14–16; 86, арк. 87]. Були тут і сім пластунів Рівненського повіту, серед яких відомі своєю діяльністю, спрямованою на розвиток підпільного Пласту, Василь Сенько з Олександрії [87, арк. 41 зв.], Костянтин Либак, Степан Ворнік, Надія Романчук, Ганна Серга, Степан Семенюк з Рівного [88, арк. 82–83].

Третій вид таборів мав характер інструкторсько-організаційного вишколу та був вищим шаблоном у системі таборувань. Його учасники остаточно закріплювали та підсумовували знання з практичного пластування. Від учасників вимагалися організаційний хист, педантизм, високе почуття відповідальності, психологічна та фізична підготовленість. Свого часу вишкіл на таких таборах пройшли голови 7-ї і 8-ї Окружних пластових команд Степан Семенюк, Арсен Річинський та провідна рівненська зв’язкова Ганна Язвінська. Отримані знання дозволяли самостійно очолювати та проводити табори. Так С.Семенюк був одним з найкращих комендантів таборів, Арсен Річинський неодноразово призначався Верховною пластовою командою членом комісії таборів [89, арк. 1]. Він виконував функції інструктора та головного лікаря і протягом останнього, у міжвоєнній історії легального Пласту, таборового літа 1930 року [90, арк. 32, 66].

Участь у таборах була платною. Сума за одного учасника в середньому становила 5 доларів (45–50 злотих) [91, с. 14]. Гроші сплачувалися на рати, тобто частинами. Наприклад, для участі у водному таборі на Полянах біля Раковця у липні–серпні 1929 року, перший внесок у розмірі 10 злотих потрібно було сплатити до 10 квітня 1929 року, другий – 10 злотих до 30 травня, решту внести уже по приїзді в таборову касу [92, с. 8].

Сільська незаможна молодь Волині була не в змозі сплачувати таку суму. Здебільшого вони виїздили на табори завдяки повним або частковим стипендіям, наданим меценатами пластового руху. Призначенням стипендій та їх формуванням на Волині займався С.Семенюк [93, арк. 82]. В одному зі своїх квітневих листів 1929 року до посла сейму від УСРП Семена Жука з Кременця він писав: “Вельмишановний пане посол! Щорічно в Галичині влаштовуються пластові обласні табори для вишколу української молоді. Галицька пластова молодь користується з опіки свого старшого громадянства, – ми ж, пластуни рівненської округи, тим похвалитися не можемо, маємо лише

одиниць серед нашого громадянства, яке нам допомагає, однак не завжди є в силі дістати нам відповідні матеріальні засоби. Таке положення і тепер, через те звертаємося до вас з проханням прийти нам з відповідною матеріальною допомогою і таким чином допомогти вислати до таборів потрібну кількість нашої пластової молоді...”. Подібний лист також отримав інший кременецький сенатор Борис Козубський [94, арк. 21–23]. Завдяки зібраним коштам у цьому ж році на таборах побували понад 50 пластунів з м. Рівне, с. Олександрія, м. Луцьк, м. Володимир-Волинський та інших міст і сіл Волині [95, арк. 1; 96, арк. 82–83; 97, арк. 14–16; 98, арк. 87].

Важливо, що під час роботи Олександрійського з'їзду в серпні 1927 року львівські і волинські провідники Пласту запланували проведення першого пластового табору на Волині на літо 1928 року [99, арк. 1–10; 100, с. 127]. Проте його проведенню завадила заборона Пласту на Волині.

Таким чином кожен вишкільний пластовий табір давав молоді нагоду для самовиховання, розвитку своїх фізичних, інтелектуальних та духовних якостей. Крім того табори сприяли закріпленню органічного зв'язку українських земель у межах Другої Речі Посполитої.

Мандрівки та табори були відмінною базою для виховання у пластунів “культу героїв”. Цей вид роботи був націлений на плекання героїчних традицій у пластових і громадських колах та виховання “безіменного героя-патріота”. “Героїв дозволяє витворити певність, – писав В.Янів, – що за ними гурт подібних до них, що колись цей гурток згадає про героя незлим – тихим словом, що його смерть не потягає за собою смерті ідеї, але навпаки стає спонукою до дальшої діяльності. Почуття єдності, лучності одиниці з масами, маси з одиницею дозволили витворити культ безіменного героя, без якого були б трупи, що гинули без зрозуміння, гнані силою до бою, а не було би героїв. Лише внутрішня суцільність враз з довір'ям до товаришів спільної ідеї творить героїв і дозволяє здійснити ідею” [101, с. 10].

Одним з перших кроків на шляху становлення “культу героїв” було обрання назви куреня. Вибір героя був спільним рішенням і від кожного вимагалось знати його біографію та історичний вклад у боротьбу за українську державність. Наприклад, на Волині діяли курені ім. Івана Сірка в м. Почаїв, Івана Богуна в с. Олександрія, Байди Вишневецького в м. Рівне, Петра Дорошенка в с. Диків і с. Клевань, Ярослава Осмомисла в с. Городище, Симона Петлюри в с. Межиричі та м. Луцьк. Траплялися випадки, що з тієї чи іншої причини юнацтво змінювало назву куреня. Так, курінь ім. князя Костянтина Острозького в м. Рівне, через короткий час після заснування, було перейменовано на честь гетьмана Івана Мазепи [102, арк. 69–70].

Вшануванню пам'яті героїв присвячувалися найрізноманітніші популярні в пластових колах заходи. Урочисто проходили вечори: “Листопадове свято”, “День злуки українських земель”, “День Української Галицької Армії”, “Вшанування загиблих під Крутами” [103, арк. 1; 104, арк. 1–14], до них належали панахиди та Дні могил [105, арк. 1–15]. У програмі для Українського пластового юнацтва зазначалося: “Відсвяткуйте свято 22 січня. Це велике свято українського народу мусить стати на першому місці серед усіх наших народних свят. У тому пам'ятному дні воскресла вона – Велика Україна – об'єднались всі українські землі під омофором Золотоверхого Києва” [106, арк. 53–53 зв].

Ще однією віхою становлення “культу героїв” була участь пластунів у русі охорони воєнних могил. Цей рух виник у червні 1921 року у Львові, де було створено Крайовий комітет охорони воєнних могил, на чолі з І. Крип'якевичем та Б. Гнатевичем [107]. Завдання товариства полягало у тому, щоб виявляти та доглядати могили полеглих у національно-визвольних змаганнях вояків на рівні загальнонаціональних акцій.

Внаслідок ретельної краєзнавчої роботи пластунів Волині було виявлено та впорядковано чимало стрілецьких могил. Тут під час вшанування пам'яті героїв священики відправляли панахиди, пластуни в одностроях несли урочисту варту, лунали український гімн, пластові і січові пісні тощо. У цій сфері діяльності особливо відзначилися Володимир-Волинський і Луцький коші [108, арк. 1] та Почаївський курінь [109, арк. 31]. Особливе місце у становленні “культу героїв” відводилося Берестечку. На Козацьких могилах, всупереч польській владі, пластуни піднімали хрести, вивішували українську національну символіку, насипали кургани, молилися, приймали пластову присягу тощо.

Отже, “культ героїв” був протестом проти польської влади, засвідчував участь кращої молоді у підготовці державотворення., а також те, що на зміну полеглим героям, прийдуть нові борці.

Взяті у комплексі галицькі і волинські методики фізичного виховання, таборування і туризм забезпечили усесбічний розвиток пластунів і пластунок. Таке виховання на основі народних традицій сприяло створенню нового ідейно підготованого і патріотично налаштованого покоління.

1. Савчук Б. *Український Пласт. 1911–1939.* – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. 2. Дем’янюк О.Й. *Формування військового кадрового складу ОУН та УПА з числа вихованців Пласту // Вісн. Нац. ун-ту „Львівська політехніка“.* – 2003. – № 474. 3. Окаринський В. *Вплив українського Пласту на ОУН (І половина ХХ ст.) // Пластовий шлях.* – 1997. – Ч. 4. 4. Зарицька О. *Пластуни в ОУН // Пластовий шлях.* – 1997. – Ч. 3. 5. Луцький Я. *З історії туристично-красознавчої роботи в Пласті (1911–30-ті рр.).* – Івано-Франківськ, 1998. 6. Мороз В. *Генерали УПА – вихованці Пласту // Пластовий шлях.* – 2002. – Ч. 4. 7. *Держ. арх. Волин. обл. (далі ДАВО), ф. 1, оп. 2, спр. 1837.* 8. *Там же, ф.46, оп. 9, спр. 1321.* 9. *Держ. арх.Рівнен. обл. (далі ДАРО), ф. 86, оп. 3, спр. 588.* 10. *Там же.* 11. *ДАРО, ф. 33, оп. 2, спр. 2430.* 12. *Там же.* 13. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1753.* 14. *ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1837.* 15. *Максимець В. Пласт і військо // Пластовий шлях.* – 1986. – Ч. 3–4. 16. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 484.* 17. *Там же, ф. 120, оп. 1, спр. 35.* 18. *Там же, ф. 30, оп. 18, спр. 484.* 19. *Там же, ф. 30, оп. 18, спр. 1287.* 20. *Там же, ф. 86, оп. 3, спр. 588.* 21. *Там же, ф. 87, оп. 1, спр. 95.* 22. *Тисовський О. Життя в Пласті.* – Львів, 1921. 23. *Франко П. Історія і теорія руханки.* – Коломия – Львів, 1923. 24. *Масюк В., Чмола І. Пластовий впоряд, як доповнення до впоряду “Сокола-Батька”.* – Львів: Вид-во УПУ, 1928. 25. *ДАРО, ф. 86, оп. 2, спр. 120.* 26. *Там же, ф. 156, оп. 2, спр. 225.* 27. *Там же, ф. 33, оп. 2, спр. 2430.* 28. *Там же.* 29. *Скоб. Пластовий календарик для молоді на 1929–1930 роки. Зі записником та інформаційною частиною.* – Львів: Вид-во УПУ, 1929. 30. *ДАРО, ф. 120, оп. 1, спр. 35.* 31. *Скоб. Пластовий календарик для молоді на 1929–1930 роки. Зі записником та інформаційною частиною.* – Львів: Вид-во УПУ, 1929. 32. *Там же.* 33. *ДАРО, ф. 33, оп. 2, спр. 2430.* 34. *Там же, ф. 86, оп. 3, спр. 588.* 35. *Кравців Б. З мандрівки на Волинь // Молоде життя.* – 1925. – Ч. 2. 36. *ДАВО, ф. 390, оп. 1, спр. 51.* 37. *Там же, ф. 1, оп. 2, спр. 1837.* 38. *Центр. держ. іст. арх. України у Львові (далі ЦДІАУ у Львові), ф. 389, оп. 1, спр. 750.* 39. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1287.* 40. *Левицький С. Стріча в Александрії. Докінчення // Молоде життя.* – 1927. – 15 жовтня. – Ч. 7. 41. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 484.* 42. *Там же, ф. 33, оп. 2, спр. 2430.* 43. *Там же, ф. 86, оп. 3, спр. 588.* 44. *Там же, ф. 33, оп. 2, спр. 2430.* 45. *ДАВО, ф. 45, оп. 1, спр. 856.* 46. *Боровський В. До історії українського Пласту на Волині // Літопис Волині: Наук.-популярний збірник волинізнавства.* – Вінніпег – Манітоба, Канада: Інститут дослідів Волині, Товариство волинян у Торонто і Вінніпезі, 1971–1972. – Ч. 10–11. 47. *ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 2243.* 48. *Із листів Ніли Гордієнко до Н. Омельчук. Лист від 16 лютого 1998 р. // Луцька українська гімназія. Спогади.* – Луцьк, 1998. 49. *В дорогу. Листок.* – Львів: Вид-во УПУ, 1927. 50. *Як будувати човни? // Молоде життя.* – 1927. – Липень-серпень. – Ч. 4–5. 51. *Савчук Б. Український Пласт. 1911–1939.* – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. 52. *Скоб. Пластовий календарик для молоді на 1929–1930 роки. Зі записником та інформаційною частиною.* – Львів: Вид-во УПУ, 1929. 53. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1590.* 54. *ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 22.* 55. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1590.* 56. *ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 22.* 57. *ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1753.* 58. *Там же, ф. 100, оп. 1, спр. 749.* 59. *Отар. Прогулька на Волинь // Молоде життя.* – 1925. – 1 листопада. – Ч. 9. 60. *ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1858.* 61. *Там же, ф. 45, оп. 1, спр. 856.* 62. *Скоб. Пластовий календарик для молоді на 1929–1930 роки. Зі записником та інформаційною частиною.* – Львів: Вид-во УПУ, 1929. 63. *Масюк В., Чмола І. Пластовий впоряд, як доповнення до впоряду “Сокола-Батька”.* – Львів: Вид-во УПУ, 1928. 64. *Скоб. Пластовий календарик для молоді на 1929–1930 роки. Зі записником та інформаційною частиною.* – Львів: Вид-во УПУ, 1929. 65. *Річинський А. До життя, слави і свободи.* – Львів, 1930. 66. *Г-к. Літні пластові табори // Громадянин.* – 1928. – 1 жовтня. 67. *Вербенець В. Пластовий табір // Діло* – 1927. – 24 травня. 68. *Гладкий Я. Морське пластування // Чорноморець.* – 1996. – Червень. – Ч. 34. 69. *ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1856.* 70. *Там же, спр. 1858.* 71. *Карло Летючий. На тихих водах (хроніка першого водного, мандрівного, пластового табору на Волині. 4–20 серпня 1929 р.) // На Байдаках.*

Виправа III куреня "Лісові Чорти". – Детройт, США: Український Прометей, 1957. 72. Мусіє Моріс. Пішком з Пінська до Львова // На Байдаках. Виправа III куреня "Лісові Чорти". – Детройт, США: Український Прометей, 1957. 73. Бучацький О. Пластові табори Новаків // Пластовий шлях. – 1930. – Травень. 74. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 752. 75. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1837. 76. ЦДІАУ у Львові, ф. 410, оп. 1, спр. 105. 77. Там же, ф. 389, оп. 1, спр. 23. 78. Бортник Ф. Пласт у Радивиліві. Сторінки історії. (Спогади) // Прапор Перемоги. – 1995. – 16 грудня. 79. ДАВО, ф. 45, оп. 1, спр. 856. 80. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1838. 81. ДАРО, ф. 87, оп. 2, спр. 95. 82. Там же, ф. 30, оп. 18, спр. 1589. 83. Там же, ф. 87, оп. 2, спр. 95. 84. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 752. 85. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1856. 86. Там же, спр. 1858. 87. ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1590. 88. Там же, спр. 1430. 89. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 752. 90. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1858. 91. Пластові табори. – Львів: Вид-во УПУ, 1929. 92. Водний табір пластунів. Обіжчик про пластові табори. Урядові вісті Верховної Пластової Команди // Молоде життя. – 1929. – 15 березня. – Ч. 3. 93. ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1430. 94. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1837. 95. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 752. 96. ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1430. 97. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 2240. 98. ДАРО, ф. 30, оп. 18, спр. 1430. 99. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 184. 100. Левчанівська І. "Пласт" на Волині // Луцька українська гімназія. Спогади. – Луцьк, 1998. 101. Янів В.М. Значіння таборів в українськiм національнiм вихованнi // Пластовий шлях. – 1930. – Травень. 102. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 185. 103. Там же, спр. 752. 104. Там же, ф. 410, оп. 1, спр. 105. 105. Там же, ф. 389, оп. 1, спр. 187. 106. ДАВО, ф. 1, оп. 2, спр. 1837. 107. Початок роботи Крайового комітету охорони воєнних могил у Львові // Батьківщина. – 1921. – 19 червня. 108. ЦДІАУ у Львові, ф. 389, оп. 1, спр. 752. 109. ДАРО, ф. 86, оп. 2, спр. 120.

УДК 94-054.73(477.82/86)"1922/1935"

І.О. Гаврилів

Національний університет "Львівська політехніка"

УВО: ПІДПІЛЬНА АРМІЯ В БОРОТЬБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ

© Гаврилів І.О., 2006

Розкриті, на основі історичних джерел, маловідомі сторінки діяльності Української військової організації. УВО діяла бойовими методами як армія в підпіллі за свободу нації та незалежність Української держави.

Based on historical sources, little known pages of the Ukrainian Militari Organisation activities have been revealed. UMO acted using combat methods as an underground army fighting for freedom of the nation and independence of the Ukrainian State.

Основним атрибутом держави є Збройні сили як гарант оборони, територіальної цілості, непорушності кордонів, безпеки, які забезпечують стабільність розвитку і спокій громадян. У роки визвольних змагань 1917–1921 рр. українці втратили державність насамперед тому, що потерпіли мілітарні невдачі. Неможливо було вести успішно воєнні дії, перебуваючи в „кільці фронтів” ворожих сил, за відсутності союзників та допомоги світової спільноти. Проблема продовження збройної боротьби постала перед національними силами після закінчення у 1920 році українсько-польсько-радянської війни. Саме тоді було вирішено створити підпільну військову організацію, яка мала постійно підтримувати дух боротьби за свободу України.

Діяльність Української військової організації, маловідома серед загалу, також ще не стала об'єктом спеціальних досліджень. Винятком є праця А.Кентія „Українська військова організація (УВО) в 1920–1928 рр.” (Київ, 1998). Сучасні дослідники в основному посилаються на роботи, які вийшли в діаспорі: В. Мартинця, П. Мірчука, З. Книша. Також на збірники „Євген Коновалець та